

'BAŞKA BİR DÜNYA' İÇİN AĞ ATMAK: SİBER ORTAMDA ÜÇ BARIŞ HAREKETİ*

Dr. Perrin ÖĞÜN EMRE

Kadir Has Üniversitesi KHYMYO

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı

İstanbul

Özet

Bu çalışma yeni toplumsal hareketlerin siyasal iletişim ve örgütlenme süreçlerinde siber ortamın olanaklarından nasıl ve ne ölçüde yararlandıklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında belirlenen İstanbul merkezli üç barış temelli toplumsal hareket grubunun temsilcileri ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, e-posta grupları, Facebook ve (varsa Twitter) hesapları incelenmiştir. Üç toplumsal hareketin genel yapıları ve ortak özelliklerine değinildikten sonra, söz konusu hareketlerin e-posta, sosyal ağlar ve web siteleri aracılığıyla yürüttükleri siyasal iletişim etkinlikleri mercek altına alınmıştır. Çalışmanın amacı günümüzde devrimsel rol yüklenen siber ortam etkinliklerinin, Türkiye'de 'başka bir dünya' yaratma eğiliminde olan yeni toplumsal hareketler tarafından nasıl kullanıldığını ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: siber ortam, toplumsal hareketler, aktivizm, KüreselBak, Savaş Karşıtları, DurDe.

NETWORKING FOR 'ANOTHER WORLD' : THREE PEACE MOVEMENTS IN CYBERSPACE

Abstract

This study aims to analyze how and to what extent new social movements make use of cyberspace in political communication and organisational processes. In-depth interviews were conducted with representatives of three peace-based social movement groups, in addition, e-mail groups, Facebook and Twitter accounts (if applicable) were analyzed. After a brief discussion on the common characteristics and general structures of the three social movements, this study focuses on political communication activities led by e-mail, social networks and websites. The aim of the study is to present the ways in which new social movements use cyberspace activities, that have been attributed a revolutionary role and have the tendency of creating 'another world' in Turkey..

Keywords: cyberspace, new social movements, activism, Global Peace and Justice Coalition, War Resisters, Durde.

* Bu bölüm, yazarın 'Başka bir dünya için ağ atmak: siber ortamda barış hareketleri' başlıklı doktora tezinden derlenmiştir.

Giriş

Sanayi sonrası toplumlarda yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı, bireyler için yeni iletişim alanlarının oluşmasını sağlamıştır. Özellikle yeni medyanın katılımcı ve etkileşimli özellikleri, yurttan gittikçe uzaklaşan, sermaye güdümlü kitle medyasına alternatif teşkil etmektedir. Siber ortamla birlikte iletişimin sivilleşmesi ve demokratikleşmesi yeni tartışmaları da beraberinde getirmektedir. İletişim dünyasında yükselen sosyal ağların demokrasi bağlamında tanımlanmaları, kimi zaman ütopyizmi zorlayan aşırı iyimser özelliklerin yüklenmesine yol açmaktadır. Varolan rejimlerde temsil sorunu yaşayan kesimler, muhalifler, ezilenler, mağdurlar için de, sistemi eleştirecek yeni mecralar doğmaktadır. 1999 Seattle süreci, temsil edilemeyenlerin internet aracılığıyla bir araya gelerek, emperyalist küresel sisteme karşı ayaklanmasına sahne olur. İlerleyen yıllarda, ABD'nin saldırgan dış siyaset politikalarının yol açtığı uluslararası işgallere karşı tabandan barış çağrıları yükselir. Küresel ve yerel düzlemde, Türkiye'nin de etkilendiği savaş ortamında barış adına girişimlerde bulunan kesimler, yeni iletişim teknolojilerinden faydalanmaktadırlar. Savaş karşıtlığı ve toplumsal barışa yönelik girişimler sokak gösterilerinin yanında siber aktivizmden de faydalanmaktadır. Facebook ve Twitter gibi sosyal ağların doğması ve gittikçe popülerleşmesi, muhalif kesimin iktidara karşı taleplerini dile getirmesine aracı olmaktadır. Bu süreç, sözünü ettiğimiz mecralara devrimci atıflar yüklenmesi sonucunu da beraberinde getirmektedir. Dünyanın birçok yerinde gerçekleşen ayaklanmalar ve son olarak 'Wall Street'i işgal et' (Occupy Wall Street) hareketi ile Arap dünyasındaki isyanlar, toplumsal hareketlerin neoliberal ekonomi-politikalara karşı tahammülsüzlüğünün zirve yaptığı olaylardır. Tarihsel süreçte birçok kez tanık olunan bu tür ayaklanmalarda, 2000'li yılların ikinci yarısında yükselişe geçen sosyal medyanın bu denli vurgulanışı merak edilmektedir.

Bu çalışma, internetin demokratikleştirici vurgusundan, sosyal ağların devrimsel özelliğine geçme sürecini anlamlandırmak adına, yenilenen toplumsal hareketlerin yeni medya ile bir aradalığını iletişimsel boyutuyla irdelemeyi hedeflemektedir. Araştırma, Türkiye'deki barış hareketlerinin içinde yer alan bireylerin barışçıl bir dünya özlemiyle ve yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla 'ağ atarak' eylemde bulunma süreçlerini kapsamaktadır. Bir başka deyişle, çalışma Türkiye'de faaliyet gösteren üç toplumsal hareketin siber ortamı ne amaçla kullandığını ve mecraların toplumsal hareketlerin oluşumu, kampanya üretimi ve

katılımında nasıl bir rolü olduğunu araştırmayı amaçlamaktadır. Siber ortamın siyasetin yeniden yapılandırılmasındaki rolü, yalnızca bireylerin toplumsal hareket odaklarına erişimine katkıda bulunmakla kalmayıp, toplumsal ve siyasal hareketlerin de kendilerine taraftar bulmak için etkinlik gösterebilecekleri bir iletişim ve propaganda ortamı sağlamasıdır. Dolayısıyla savaşı iktidar politikalarına karşı ana akım medyada yer bulamayan barışçıl muhalif söylemin iletişim ve örgütlenme sürecinde hangi mecraları nasıl kullandığı önem taşımaktadır.

Toplumsal Hareketlerde Yeni Yorum

Kamuoyunun özgür ve eşit koşullarda oluşması için, devlet baskısından uzak, iletişim temelli bir kamusal alan sağlanmalıdır. Habermas'ın (2005) vurguladığı gibi kamusal alanda gerçekleştirilecek sivil itaatsizlik eylemleri demokratik hukuk devletinin meşruiyetinin garantörü olmaktadır. Gelişen sivil toplum anlayışı ile toplumsal hareketler, bireysel hakların savunulmasında aracılık rolünü devletin elinden almış olur. Yurttaşlar aktif rol alarak e-devletin ve pazar egemenliğinin kendini gözden geçirmesine imkân vererek, demokrasiye katkı sağlamaktadırlar. Toplumsal hareketlerin küreselleşmesi ile birlikte, yurttaşların sorunları da küreselleşmektedir.

Charles Tilly (2008a) klasik toplumsal hareketlerin küreselleşme ile birlikte kapitalist sistemin ve teknolojik gelişmelerin ışığında dönüşüme uğradığını ifade etmektedir. Eski sınıf temelli hareketlerden somut amaçlarını kimlik üzerinden tanımlayan hareketlere dönüşmektedirler. Burjuva ve proletarya arasında gelişen yeni orta sınıf, ve bu sınıfın takındığı post-materyalist değerler, sınıf temelli siyasal kutuplaşmalardan, değer temelli siyasal kutuplaşmalara doğru bir yol aldıklarını göstermektedir (Hasdemir ve Coşkun, 2008: 137). Nitekim Habermas'ın, yeni çatışmaların bölüşüm sorunlarından değil, yaşam biçimlerinin grameri sorunlarından doğduğunu ifade etmesi, yeni toplumsal hareketlerin ilgi alanları ile örtüşmektedir. Yenilenen toplumsal hareketler 'iktisadi ve sosyal, iç işlere ve askeri güvenlik' sorunlarından farklı olarak, 'yaşam kalitesi, eşit haklar, bireysel kendini gerçekleştirme, katılım ve insan hakları' konularına odaklanmaktadır. Eski politikalar işverenler, işçiler ve orta sınıf tarafından desteklenirken, yeni politika, orta sınıf, yeni kuşak ve nitelikli eğitim görmüş gruplarda rağbet görmektedir (Habermas, 2001: 849).

Her ne kadar yenilenen toplumsal hareketlerin savunduğu konular 19.yy'dan beri varlık gösterse de, toplumsal hareketlerin 'yeni' olarak tanımlanmasının nedeni, klasik işçi

hareketlerinin ortaya çıkış ve örgütlenme biçimlerinden kendini ayırıştırmak istemesidir. Jackies Smith'in 1973-2003 tarihleri arasında incelediği toplumsal hareketlerle ilgili araştırmasına göre, küreselleşme karşıtı hareketler ekonomik sorunlar üzerinde uzmanlaşan örgütleri kendine çekmiş ancak bu örgütler insan hakları, çevre sorunları konusunda amaçları olan uluslararası örgütlerle ittifak yapmışlardır. Küresel kadar yerelinde vurgulandığı yeni ya da çağdaş toplumsal hareketlerde, amaç neoliberal politikaların siyasi ve sosyal yaşamın her dokusuna nüfuz etmesinden kaynaklanan yerel sorunlarla da mücadeleyi gerektirmektedir. Hatta yerel sorunların uluslararası gündeme taşınması için küreselleştirilmeleri, söz konusu hareketlerin bir başka özelliğini ortaya koymaktadır. Arif Dirlik'e (2008) göre, devlet ve siyasi partilerin siyasi dönüşümlere engel oluşturduğu zamanımızda 'sosyal yaşamı tüm maddi ve kültürel karmaşıklığı içinde yeniden oluşturma görevi' için toplumsal hareketler yeni bir siyaset aracı olarak yükselişe geçmektedir (s.66). Lelandais (2009) devrimin hedeflenmediği bu örgütlenme biçimleri için şu tespitte bulunur: "(...) sosyal hareketin amacı, bir dönüşüm oluşturmaktan ziyade bireylerin savundukları konu üzerinde en kısa zamanda avantaj elde etmeyi hedefleme haline dönüşür" (s.66). Kimlikler kendi çıkarları için avantajlı gördükleri takdirde ve o avantaja en kısa zamanda ulaşmak için bir toplumsal hareket ya da kampanya seferberliği oluştururlar. Bu yapısal akışkanlık dünyasına uygun düşen toplumsal hareketlerin esnekliği, siyasi ve sosyal taleplerin verimli bir şekilde ifade edilmesini kolaylaştırmaktadır. Özellikle bu esneklik, hareketin kendi içinde farklı bileşenlere olanak sağladığı gibi, hareketin diğer gruplarla 'gevşek ittifaklar' kurmasını sağlar. Bu geçici de olsa katmanlı ilişkiler nedeniyle, küreselleşme karşıtı hareketlere 'hareketlerin hareketi' tanımlaması yakıştırmaktadır. "Hareketlerin hareketi' çeşitlilik gösteren tüm bu hareketleri tek amaca sahip tek bir hareketin içine hapsetmek yerine, farklı amaç ve çıkarların birbirine eklenilebileceği alanlar yaratmıştır; geçici amaçlar etrafında birleşme uzun-vadeli bağlılıkların yerini almış, çeşitliliği muhafaza etme adına ideolojik birlik ve uyumluluktan vazgeçilmiştir" (Dirlik, 2008:70).

İçerik ve amaçların değiştiği toplumsal hareketlerde eylem yapma biçimleri de yeniden yorumlanır. Çetinkaya'nın (2008) vurguladığı gibi eylemlerin festivalvari bir havada, sanatsal performanslar eşliğinde gerçekleştiriliyor olması da, toplumsal hareketlere katılım açısından avantaj sağlamaktadır (Önen, kişisel görüşme, 19 Eylül 2008).

Siberortamın Eylemlilik Hali

Yeni toplumsal hareketlerin gevşek yapısı ve birbirine eklemliliği, Fenton'a (2008) göre internetin ağısı dinamizmiyle örtüşmektedir. 2004 yılında Facebook ve 2006 yılında Twitter'in ortaya çıkmasıyla gelişen süreçte, sosyal platformların toplumsal hayatı değiştirebilme etkilerine dair yaklaşımlar ağırlık kazanmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri, toplumsal örgütlenmeler de iletişimi ucuzlatmanın ve yaygınlaştırmanın ötesinde bir kamuoyu oluşturma işlevi göstermektedir. İnternet diğer rutinlerle bir arada yürütülerek aslında var olanın kapsama alanını genişletmektedir.

Özellikle teknolojik gelişmelerin sosyal etkilerine iyimser bakan Negroponte (1995), Rheingold (1995), Rash (1997) gibi araştırmacılar her yeni mecranın getirdiği heyecanla, sosyal medyanın demokrasiyi geliştirici ve yaygınlaştırıcı 'yeni' bir yol olduğunu savunmaktadırlar. Sosyal ağlar, küresel ve yerel eksende 'başka bir dünya mümkün' çağrısına ayna tutan, topluluklar arası etkileşime fırsat vererek, farkındalık yaratan mesajları, hızlı ve etkili bir şekilde taşımaktadır. Sosyal ağlarda temsil edilemeyenlerin yer alabilmeleri, kendi oluşturdukları gündemi yayabilmeleri, ağlar aracılığıyla kısa zamanda çoğalabilmeleri, Arap İsyanlarında, Twitter, Facebook, Youtube, bloglar, mobil iletişim vb. sosyal ağlara yüklenen devrimsel gücü desteklemektedir. Tabandan gelen örgütlenmeler, coğrafi engelleri aşarak ve sanal bir kamusal alan yaratarak kendi gündemlerini ortaya koymuşlardır. Böylelikle, dünya kamuoyu, dijital uçurumun elverdiği ölçüde, çevrim dışı ortamda yok sayılan muhalifin, temsil edilemeyenin, ezilenin, mağdurun çevrim içi ağlarda etkili varlık gösterebileceğine tanık olmuştur. Khoury (2011) makalesinde, söz konusu coğrafyada, büyük çaplı bir domino etkisinin oluşmasında sosyal medyanın eşsiz rolünden bahsetmektedir (s.83). Her ne kadar bazı kesimler tarafından, sosyal medyanın 'devrimsel etkisi' abartılı bulunsa da, sosyal ağlara atılan mesajlar El Cezire gibi medya kuruluşlarının gündemine taşınmış ve kamuoyunun alternatif bilgilere ulaşmasına katkıda bulunmuştur.

Buna karşın Bennett (2004), internetin yeni demokratik kamusal alan formları yaratmaktan çok, varolanları hala desteklemek için kullanıldığını öne sürmektedir (s.125). Bir başka deyişle, internet üzerinden yürütülen etkinliklerin sokakta yürütülen aktivizme tamamlayıcı etkisinden söz edilebilir. Morozov (2011) gibi şüpheci yazarlar ise yeni iletişim teknolojilerinin iktidarın gözetleme aygıtlarına dönüşebildiğine vurgu yapmaktadırlar. Nitekim, Morris ve Zalewski (2003) (aktaran Afife İdil Akın, 2011), internet ve iletişim teknolojileri kullanımını dört sınıfa ayırmaktadır. Birincisi, grupların yayılması, üye katılımı,

hareketin etkinliklerini koordine etmek; ikincisi ana akım medya içeriğinden yoksun olabilecek gruplara medya içeriği sağlamak; üçüncüsü, katılımcıların demokrasiyi uygulayabilecekleri sanal bir kamusal alan yaratmak ve son olarak, siyasi amaçlar için, internet teknolojilerini manipule etmeye veya engellemeye yardımcı olacak şekilde kullanan ve hatta sistemi bu nedenle çökerten hacktivism hareketidir (s.40). Nitekim Ortadoğu ve Arap dünyasında gerçekleşen ayaklanmalara karşı, muhalif hareketi engellemek isteyen otoriter yöneticiler, interneti yavaşlatmaktan internet sağlayıcısını kapatmaya kadar çeşitli sansürcü uygulamalara başvururlar. Örneğin Tunus'ta ayaklanmanın ilk gününden beri varolan sansürle birlikte 2011 ayaklanmaları boyunca Youtube, Wikileaks, insan hakları web siteleri ve aktivistlerin blogları sansürlenir, mobil iletişim denetim altına alınır. Mısır Hükümeti ise 27 Ocak – 2 Şubat 2010 tarihleri arasında ülkenin internet erişimini engeller (Uçkan, 2011: 53)

Yöntem

Bu çalışmada, üç toplumsal hareketin iletişim etkinliklerini anlamak üzere web sitesi, e-posta grupları ve sosyal ağları kullanım biçimleri, derinlemesine görüşmeler ve tematik analizlerle ortaya konulmaktadır. Çalışmanın kalitatif verileri için, Türkiye'de, özellikle İstanbul'da savaş karşıtlığı üzerinde düzenli eylem ve etkinlikler yürüten üç barış hareketinin öne çıkan isimleri ile 2008-2010 tarihleri arasında derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İncelenen toplumsal hareketlerin sözcülüğünü yürüten aktivistler aynı zamanda web site, e-posta ve sosyal ağlar moderatörlüğünü yürütmektedir. Görüşmeler için hazırlanan sorular, 1) aktivist kimlikleri, toplumsal hareketin misyonu ve amaçları ile kampanyalarını, 2) siber ortamı kullanma biçimleri ve aktivizm ile olan ilişkilerini hedeflenmektedir. Siber ortamda yapılan incelemeler, ilgili hareketlerin web sitelerinin takibi, e-posta gruplarının analizi ile Facebook ve Twitter hesaplarının takibinden oluşmaktadır. İnternetin yarattığı eylemlilik alanı ağırlıklı olarak e-posta grupları ve web sitesi ile sınırlı iken, özellikle Facebook'un ortaya çıkması ile aktivizm alanı genişlemektedir. 2012 Mayıs ayında, toplumsal hareketlerin üç moderatörü ile, gerek yüz yüze gerek e-posta aracılığıyla, bir kez daha irtibat kurulmuş ve siber ortamda aktivizm ile ilgili bilgiler güncellenmiştir. E-posta gruplarında, toplumsal hareketin kuruluşundan Haziran 2012'ye kadar olan mesaj trafiği çizelgesine bakarak hareketlerin mesaj sayılarını ve içeriklerini takip etmek, mecranın popülerliğindeki değişimi ve mecradaki katılımcılığı anlamak açısından önem taşımaktadır. Özellikle üyeler arasında katılımcı bir iletişimin olup olmadığına odaklanılmıştır. Ancak Facebook hesapları, üç aylığına kayda alındığı için, veri toplama süreci sağlıklı

işlemeyeceğinden araştırmaya dahil edilmemiştir. Facebook ve Twitter'da üye sayıları, paylaşım içerikleri, güncellenme aralığı, tartışma (varsa) konuları ele alınmıştır.

Toplumsal hareketlerin web siteleri, toplumsal hareketin yapısını temsil etmesi açısından önemli bir mecradır. Ancak sadece bir hareketin Google Analytics verilerine ulaşılmıştır. Buradan elde edilen ziyaretçi trafiği bilgileri mecranın popülerliğindeki değişimi anlamak açısından önemlidir. Web sitesi, e-grup, Facebook ve Twitter ağlarını kapsayan nitel analizde, tematik analize ağırlık verilmiştir. Web siteleri, e-gruplar ve sosyal ağ hesaplarında hangi konuların taşındığı takip altına alınmıştır. Web sitelerinde tüm enformasyon, bağlantılar incelenirken, e-gruplarda kuruluşundan bugüne paylaşılan mesaj ve dosyalar değerlendirmeye alınmıştır. Söz konusu barış hareketlerinin web sitelerini sınıflandırmak için, Jacob Rosenkrands'ın 'Politicizing *Homo economicus*: Analysis of Anti-Corporate Websites' (2004) başlıklı makalesinden yola çıkılmıştır. Rosenkrands şirket elitlerine karşı oluşturulan hareketlerin web siteleri hakkında üç stratejik yaklaşım belirlemektedir: 1) enformasyona yönelik siteler, 2) mobilizasyona yönelik siteler ve, 3) topluluğa yönelik siteler. Enformasyona yönelik siteler, kullanıcıyı hareket ve kampanyalar hakkında bilgilendirerek gündemlerine dair alternatif bir içerik sunmayı hedeflemektedir. Zengin içeriği ile dikkat çeken bu siteler düzenli olarak güncellenmektedir. Bu yaklaşım, resmi söylemin dışında kalan alternatif söylemlere ulaşma imkânı sağlamaktadır (Rosenkrands, 2004, s.73-74). Mobilizasyona yönelik site, somut amaca kamu desteğinin sağlanması için tasarlanmıştır. Site gündemine kullanıcıların müdahale etme yollarının asgari düzeyde tutulduğu, içeriğin yukarıdan aşağıya doğru tasarlandığı bir web sitesi anlayışıdır. Ziyaretçi, izleyici olma, bağış gönderme ve tam zamanlı aktivist olma seçenekleri arasında bırakılır. Farklı kutupları somut bir amaç etrafında bir araya getirerek çözmeye çalışır. Varolan kampanyalara katılım çağrısında bulunur. Son olarak, topluluğa yönelik siteler yurttaşlar arasında bağ inşa etmeye öncelik verir. Ortak bir vizyon için kişilerin birbirleri ile etkileşime geçecek uygulamaları web sitesinde devreye sokmaktadır. İnteraktiviteye önem verir. Sitenin gündeminin tabandan müdahalelere açık olması ve kullanıcılarının o gündemlere içerik sağlaması, tartışma ortamına imkân vermesi ya da sosyal ağlar aracılığıyla içerikleri paylaşması önem taşımaktadır.

Küresel Barış İçin Adalet Koalisyonu (KüreselBak)

Küresel Barış ve Adalet Koalisyonu (KüreselBak) 2003 yılı Haziran ayında, tüm dünyada Tarık Ali, Howard Zinn gibi aydınlar tarafından imzaya açılan bir metnin, Türkiye'de de imzaya sunulmasıyla kurulur. 'Irak'ta İşgale Son', 'İncirlik Kapatılsın', 'Dön

Evine Bush', 'Savaşa Hayır', 'Nato'ya Hayır', 'Barışı Yükselt', 'Barış 2012' KüreselBak'ın gerçekleştirdiği kampanyalardan bazılarıdır. 'Küresel düşün, yerel örgütlen' sloganından yola çıkan KüreselBak doğası itibarıyla uluslararası işbirliğini benimsemektedir. Benzer toplumsal hareketlerden daha belirgin bir kurumsal yapıya sahip olması zaman zaman eleştirilse de, örgüt içi disiplini ve medyada görünürlüklerini kolaylaştırmaktadır. Aktivistler, küresel anti-kapitalist savaş karşıtı hareketle ilişkilerin çok daha organik bir hale getirilmesi için dünya genelinde düzenlenen Avrupa Sosyal Forumlarına, Dünya Savaş Karşıtları konferanslarına katılır ve eş zamanlı eylemler düzenlerler. Aynı hareket farklı ideolojilere sahip bileşenlerle işbirliği içine girip sağ-sol ayrımını bulanıklaştırmaktadır. Hatta bazı durumlarda savaş karşıtı hareketin dışında yer alan kimlik temelli hareketlerde- örneğin eşcinsel yürüyüşe katılım-, muhafazakâr bileşenlerden tepki görebilmektedir. Genelde toplumsal hareketlerin ideolojiler üstü kampanya birlikliklerinde bu tür çatışmalar yaşanmaktadır. KüreselBak aktivisti Yıldız Önen farklı ideolojilerden insanların kampanya çatısı altında temas etmesini, toplumsal hareketlerin olumlu bir özelliği olarak nitelendirmektedir (Önen, kişisel görüşme, 19 Eylül 2008).

KüreselBak sadece kampanya sürecinde değil, günlük enformasyon paylaşımında da yeni iletişim teknolojilerinden yararlanmaktadır. Düzenli güncellenen web sitesi, hareket hakkında detaylı bilgilenmeyi sağlamaktadır. Web sitesinde, haftalık bültenler, toplantı raporları, faaliyet raporları, kampanya detayları ve gündeme dair haber taramaları yer almaktadır. Mayıs 2010'da teknik açıdan yenilenen web sitesinde yayınlanan haftalık bültenler, basın açıklamaları, toplantı notları, dünyada sürdürülen savaş karşıtı hareket hakkında bilgilerin yer aldığı bir arşiv niteliğindedir. Web sitesi, etkinlik dönemlerinde her gün, diğer zamanlarda, toplantı veya haber olduğunda güncellenmektedir. Önen, sosyal ağlar ve web sitesinin kullanımlarını karşılaştırdığında, duyuru açısından sosyal ağların web sitesinden daha hızlı olduğunu, ama bütün olarak kampanyayı yansıtmak ve eski bilgilere ulaşmak açısından web sitesinin hala bilgilendirici işlevini koruduğunu ifade etmektedir (E-posta ile görüşme, 13 Haziran 2012). Sadece Türkiye değil, Irak, Ortadoğu, ABD ve dünyadan haberleri paylaşarak alternatif bilgi kaynaklarına yer vermektedir.

Tablo 1. KüreselBak'ın Web Site Analizi

Amaç	Toplumsal Hareket Kuruluş	Hedef	İşlevi	Örgütlenme amacı	Bağlantılar
Tüm Türkiye'de savaş karşıtı bir kampanya birliği inşa etmek. Örgütsüz kesimleri bu kampanya çerçevesinde harekete geçirmek. Küresel anti-kapitalist savaş karşıtı hareket ile bağlar kurarak küresel bir savaş karşıtı hareketin inşasına katkıda bulunmak.	2003 yılı Haziran ayında, imzaya açılan bir metnin Türkiye'de de imzaya sunulmasıyla kuruldu İlk imzacıların listesi (219 kişi) yayımlanır	Küreselleşme karşıtı, Amerikan emperyalist politikaları, T.C'nin Kürt sorununa karşı politikaları	Haftalık bültenler, toplantı raporları, faaliyet raporları, 23 kampanyanın detayları haber taramaları Yerel BAK'ların listesi ve iletişim bilgileri Edebiyat Atölyesinde irdelenen yazar ve kitapların özeti KüreselBak veya savaş karşıtlığı ile ilgili haberler ve yazılar Küresel Bak resim albümleri Site içi arama yapılabilir. Kayıt dışında yorumlar kapalıdır. İletişim bilgileri, telefon, e-posta grubu, ile mevcuttur.	Enformasyona yönelik	ANSWER, Codepink, Stop theWarCoalition, TroopsOutNow, United ForPeaceandJusticeCoalition web Barış İçin Sanat, Durde, Hrant Dink Vakfı, Küresel Eylem Grubu, Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV), Uluslar arası Af Örgütü, Yeşiller, Agos, Bianet, Marksist.org, Sesonline, Turmusol bağlantıları Facebook, Twitter

Uluslararası bağlantılara önem veren koalisyonun web sitesinde İngilizce olarak ulaşılan metinler, 'hakkımızda' bölümü ve İngilizce yayınlanmış haberlerdir. Bunun yanında ANSWER, Codepink, Stop the War Coalition, United For Peace and Justice Coalition gibi, web sitesinde uluslararası bağlantı verdiği sitelerle küresel savaş karşıtı hareketi takip etmektedir. Web sitesinin mesaj trafiği düzenli bir şekilde arşivlenmemektedir. 2012 yılında total izleyici günlük 65-70, aylık (Mayıs) bin 233 ziyaretçidir. 2010'dan bu yana total ziyareçi sayısı 73 bin 191 olarak kaydedilmiştir (E-posta ile görüşme, 13 Haziran 2012). Rosenkrands web şablonuna göre KüreselBak enformasyona yönelik bir web sitesidir. Kullanıcı müdahaleleri asgari düzeyde tutulup, yukarıdan aşağıya doğru bir enformasyon akışı söz konusudur. Harekette e-posta ve sosyal ağlara üye olunabilinse de web sitesi kullanıcı yorumlarına kapalıdır. KüreselBak web sitesi içinde, kişilerin etkileşime geçmesine fırsat veren tek uygulama, sosyal ağlara yönlendiren bağlantılardır.

E-posta grubu, etkinlik ve eylemlerle ilgili haberleri, yürütme kurulu toplantılarının içeriği, siyasal olaylara dair haberler, raporlar, KüreselBak bültenleri ve medyada çıkan haberler ile ilgili bilgileri içermektedir.

Tablo 2. KüreselBak Yahoo! E- Grubunun E-Posta Trafığı (2003-2012)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağs.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2012	16	12	13	15	12	1						
2011	17	16	30	18	11	13	5	1	15	12	12	20
2010	18	16	30	20	24	39	30	14	15	20	24	23
2009	84	35	47	40	31	28	14	14	13	33	25	32
2008	43	48	70	29	24	43	18	23	43	21	29	34
2007	88	87	112	45	51	57	32	36	57	32	50	29
2006	63	82	100	66	75	77	80	175	112	67	71	64
2005	68	92	115	51	82	105	53	50	62	59	44	76
2004	85	83	63	49	103	121	48	43	52	57	60	57
2003						23	34	81	59	52	39	41

4 Haziran 2003'te kurulan Yahoo e-posta grubu Mayıs 2012'de 2 bin 778 üyeye sahiptir. Mesaj trafiğine bakıldığında 5 bin 48 mesaj yayınlanmıştır. KüreselBak e-posta grubunun mesaj trafiği, 2008 yılı ortasından itibaren canlılığını yitirmektedir (bkznz. Tablo 2.). Moderatörlerin ağırlıklı olarak bildiri, bülten ve duyuru gönderdiği bir mecra olmaktan öteye gidememiştir. Yapılan taramalarda e- posta grubu tartışmadan ziyade duyuru ağırlıklı kullanılmaktadır. Nitekim, mesajların büyük bir çoğunluğu koalisyon ve moderatörlerin hesabından gönderilmiştir. Koalisyon, e-grupta yürütülen tartışmaları 'yıpratıcı' olarak değerlendirdiği için tercih etmemektedir. Önen, çeşitli ideolojilerden insanların farklı hassasiyetlerini göz önünde bulundurmaları gerektiği için, kullandıkları dile çok dikkat ettiklerini ifade etmektedir. E-gruplardaki e-posta yoğunluğuna karşı kişisel olarak özen gösterdiğini belirten Önen bu mecranın kullanımını şöyle ifade etmektedir: "Bir süre sonra o forumlar sürekli mesaj gönderen insanların egemenliğine dönüşüyor (...) Sürekli yazı yazan insanlar ve onlara karşı sürekli olarak dinlemek zorunda kalan insanlar" (Önen, kişisel görüşme, 19 Eylül 2008).

'Tıklanmayı' aktivist bir eylem olarak gördüğünü ifade eden Önen sosyal ağların önemine vurgu yapmaktadır: Önen: "KüreselBak olarak adımızın olması eyleme gelen bin kişi sayesinde değil de Facebook'ta tıklayan kişi sayesinde oluyor" (Önen, kişisel görüşme, 19 Eylül 2008). Kasım 2008 verilerine göre, Facebook bin 767 kişilik bir iletişim ağına sahiptir. Ancak grup sayfalarını yenileme sürecinde, KüreselBak Facebook 2 ila 3 bin üyesini kaybetmesine neden olur. Bunun sonucunda, 2012'de sadece 511 üye listelenmiştir. Duyuruları aktarmak için kullanılan Twitter hesabında, -Mayıs 2012 itibarıyla- 125 tweeti, 898 takipçisi ve 44 takip ettiği hesap bulunmaktadır. En eski tweet, 11 Mart

2010'da atılmıştır. Sınırlı bir kullanıma sahip olsa da Twitter'ın duyurularda 'hızlı' olması eylem zamanında tercih edilmesine yol açmaktadır. Twitter ve Facebook duyuru amaçlı kullanılan sosyal ağlardır. Sosyal ağların popülerleşmesinin aktivizme katkısı sorulduğunda, Yıldız Önen, internet ve sosyal ağların sokak eylemlerinde 'tamamlayıcı' rolüne vurgu yapmaktadır: "Yani kısaca bir aktivizmi hiçbir zaman sosyal ağlar sadece inşa edemez. Sokakta onu güçlendirecek etkinlikler önemli" (Önen, e-posta ile görüşme, 13 Haziran 2012).

Savaş Karşıtları

Savaş Karşıtları hareketi, savaş karşıtları, vicdani red ve anti-militarizm konuları üzerine aktivizm yapmaktadır. Savaş Karşıtları, Osman Murat Ülke'nin 1996'da yaptığı vicdani red açıklaması nedeniyle, 'halkı askerlikten soğutma' suçundan yargılanma sürecini protesto etmek için Ankara, İstanbul, İzmir, Eskişehir, Antalya gibi çeşitli illerde dayanışma komiteleri kurar. Savaş Karşıtları, 15 Mayıs 1997'de 'Dünya Vicdani Retçiler' gününün ilk kez kutlanmasına vesile olurlar ve Vicdani Red Yürüyüşünde, farklı mekânlarda savaş temalı film gösterimleri ve farklı konularda forumların yer aldığı panelleri kapsayan etkinlikler düzenlerler.

Savaş karşıtı hareket, kimi durumlarda, feminist, çevreci, eşcinsel hareketlerin eylemlerine, tahakküm ve otoriteyi eleştirmek için eklenmektedir. Hareketler arasındaki gevşek ittifaklar, özellikle, barış içerikli mesajlar içeren etkinlik ve eylemlerde fark edilmektedir. Etkinliklerine, Amargi Kadın Kooperatifi, Lambda, İnsan Hakları Derneği ve Yeşiller Partisi'nden katılımın olduğunu ifade eden Savaş karşıtları aktivisti Oğuz Sönmez, karşılaştıkları sorunlara karşı çözüm bulmak için seferber olduklarını belirtmektedir. "Biz zaten otoriter tahakkümcü yapılanmanın erkek egemen bir yapılanma olduğunu açıkça ifade ediyoruz. Ve kadınlarla bu anlamda birleşiyoruz, bütünleşiyoruz" (Sönmez, kişisel görüşme, 21 Mayıs 2009). Katılımcılar arasında ideolojik farklılıklar görülse de, ortak amaç için eylemler ve etkinliklerde bir arada hareket etmektedirler. Örgütlenme zaafiyeti nedeniyle sistemli bir yapı oluşturulamadıklarını vurgulayan Sönmez, söz konusu olumsuzlukların toplumsal hareketlerin doğasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Formel düzenlemelerden uzak, herkese açık ve şeffaf bir anlayışın var olduğu, aynı zamanda yönetim hiyerarşisinden uzak, kurumsallaşmamış oluşumların doğasındaki kaotik durumun kaçınılmaz olduğuna işaret etmektedir.

‘Tüm Savaş Karşıtlarının İnternet Sitesi’ iddiasını taşıyan web sitesi, özellikle aktivizm alanları ile ilgili basında taranmış haberlere günlük olarak yer vermektedir. Her ne kadar Savaş Karşıtı hareket, eylemlilik anlamında inişli çıkışlı bir seyir izlese de, web sitesi, hareketi her daim çevrim içi tutmaya özen göstermektedir. Böylelikle, kendi gündemlerini web sitesi aracılığıyla oluşturma imkânı bulmaktadırlar. Ayrıca her türlü ayrımcılığa, eşitsizliğe karşı diğer muhalif hareketlere, kendi sitelerinde yer vermeye çalışarak alternatif bir mecra görevi üstlenirler. Web sitesi sorumlusu aktivist Oğuz Sönmez’in verdiği bilgiye göre, arşivlerinde Mayıs 2012 itibariyle 68 bin veri bulunmaktadır. Site, savaş karşıtlığı, vicdani red ve anti-militarizm konuları hakkında arşivsel içeriğe sahip olmayı hedeflemektedir. Burada da etkileşimli olmaktan ziyade bilgilendirici olma web sitesinin başlıca yaklaşımıdır.

Tablo 3. Savaş Karşıtları’nın Web Site Analizi

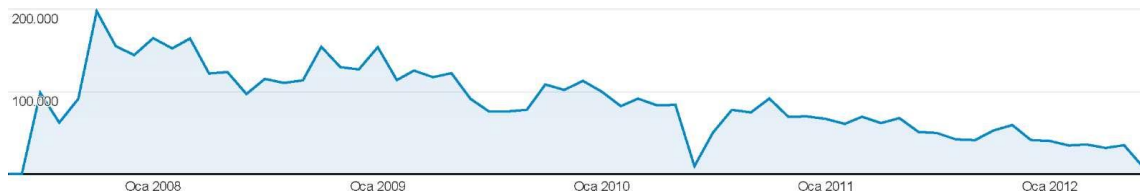
Amaç	Toplumsal Hareket Kuruluş	Hedef	İşlevi	Örgütlenme amacı	Bağlantılar
‘Tüm savaş karşıtlarının internet sitesi’ Anti militarist ve Vicdani red temelli bir savaş karşıtlığını benimseyen bir topluluk	Heterojen bir yapıya sahip, sosyalistler, muhafazakârlar, anarşistlerden, kadın ve çevre örgütleri ile işbirliği kurarlar	TSK ve hükümeti hedef alır.	318 imza kampanyası, Gündem (7362), Basın arşivi (48.410), Medyadan derlenen haberler, Vicdani Red (78), Bağdat Günlüğü (13): Basın Arşivi, Doküman (125): Görsel-İşitsel Arşiv (ulaşamıyor), KaraGeyik (17) Muhafif Siteler Zinciri (25): Nisyan Dergisi (1), Sizden Gelenler, SK.’dan Haber, Yurdum İnsanı (7095) SK’dan haberler (884), Destek:Yazıların yollanabileceği link bilgileri. Site içi arama yapılabilmektedir. Ziyaretçi yorumlarına açık. İletişim için e-posta adresleri mevcut	Enformasyon/topluluk oluşturmaya yönelik	

Savaş Karşıtları hareket, faaliyetlerini düzenli bir şekilde gerçekleştirememese de, web sitesini enformatif bir şekilde kullanmakta ve titizlikle güncellemektedir. Özellikle kendi hareketleri ile ilgili enformasyonları toplayan zengin arşivlerinin olması, ana akım medyada yer almayan haberlerin de bu siteden takip edilmesine olanak vermekte ve kendi gündemlerini

oluşturma fırsatı tanımaktadır. Savaş Karşıtları internet sitesinde, savaş karşıtlığı, antimilitarizm, anarşizm, feminizm, ekolojizm ve benzer fikriyatlarla ilgili dökümanlar, film gösteriminden atölye çalışmasına kadar uzanan etkinlik duyuruları, Türkiye ve Dünya'dan vicdani retçilerin isimleri ile vicdani red açıklamaları yer almaktadır. Yaptıkları eylem ve etkinliklerin haberlerine yer verdikleri gibi, yargılanan vicdani retçilerin savunma ve duruşma tutanakları da sitede yer almaktadır. Savaş Karşıtlarının web sitesinde vicdani reddini açıklayanların sayısı 2010 yılında 122 kişi, Mayıs 2012'de ise 166 olarak belirlenmiştir. Irak savaşını aktivistlerin gözünden anlatan 'Bağdat Günlüğü' bölümünün yanında bağımsız haber kaynaklarından gelen canlı kalkan haberleri yer almaktadır. Takipçilerin yazıları ve basın bildirimlerinin değerlendirilmeye çalışıldığı uygulamalar da ayrıca yer almaktadır. Destek yazıların yollanabileceği link bilgilerinin bulunması ve web sitesini ziyaretçi yorumlarına açık olması katılımcı bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Ancak, yazılı enformasyon yoğunluğu ve dağınık içeriği web sitesini kaotik kılmakla birlikte takip açısından cazip durmamaktadır. Savaş Karşıtları sitesi, Rosenkrands web şablonuna göre değerlendirildiğinde, enformasyona yönelik yaklaşım stratejisi ağırlık kazanmaktadır. Bunun yanında, web sitesinde içeriği kullanıcılar tarafından oluşturulması için yaratılan 'Sizden gelenler' ve 'Destek yazıları' bölümleri, pek rağbet görmese de, topluluğa yönelik site stratejisine uygun düşmektedir.

Web sitesinden imzaya açtıkları kampanya ile Savaş Karşıtları hareket, interneti bir eylem alanına dönüştürmektedir. TCK'nın 318. Maddesi 'halkı askerlikten soğutma'ya karşı, 27 Aralık 2007'de başlatılan kampanyaya Mayıs 2012 verisine göre bin 867 kişi imza atmıştır. Savaş Karşıtları web sitesi üzerinden başlattıkları imza kampanyası için "Bu KAMPANYA 'halkı askerlikten soğutmak' SUÇ! olmayana kadar SÜRECEKTİR" ifadesi dikkat çekmektedir.

Şekil 1. 2008-2012 Savaş Karşıtları Web Sitesi İzlenme Trafikği

Kaynak: Google Analytics

Sönmez, Google Analytics verilerinden yola çıkarak web sitesinin takip edilme oranını, günlük ortalama 4 bin, aylık ise 124–125 bin civarında olduğunu belirtmektedir. Gündeme

göre bu artış en fazla iki katına çıkmaktadır. 2000 yılında faaliyete konulan Savaş Karşıtları web sitesinin ancak 30 Haziran 2007 tarihinde veri akışı izlenmeye başlanmıştır. 2010 yılından itibaren web sitesi trafiği düşüş seyri izler (bkz. Şekil 1.) 30 Haziran 2007-10 Haziran 2012 tarihleri arasında ziyaretçi sayısı 5 milyon 332 bin 689, tekil ziyaretçi sayısı 4 milyon 479 bin 403'tür. %83.99'u yeni ziyaretçilerden oluşmaktadır. %75,85'i web sitesinden hemen ayrılır. Ortalama ziyaret süresi 1 dakika 25 saniyedir. Ağırlıklı olarak merak amaçlı girilen sitenin ziyaret edilme süresine bakıldığında, yoğun enformasyon içeriğinden çoğunluğun faydalanmadığı saptanmaktadır.

Tablo 4. Savaş Karşıtları Yahoo! E- Grubunun E-Posta Trafiki (2000-2012)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağs.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2012	125	131	156	129	151	38						
2011	157	145	158	168	292	275	189	104	170	185	175	200
2010	284	224	173	142	196	212	144	118	146	139	158	177
2009	375	269	234	235	227	173	151	117	116	121	125	222
2008	81	88	188	376	230	443	173	222	130	178	178	354
2007	188	144	104	145	151	149	163	140	76	83	132	113
2006	321	289	298	141	221	163	219	350	177	191	152	243
2005	321	191	175	640	624	660	179	201	162	205	151	233
2004	15	15	34	57	122	141	44	126	183	121	126	233
2003	252	149	165	123	64	28	24	29	14	30	33	19
2002	21	9	18	23	34	15	9	19	31	91	376	126
2001	68	113	47	78	80	48	46	42	33	151	28	24
2000		37	31	64	52	28	15	20	26	15	46	33

Savaş Karşıtları e-posta grubu 10 Kasım 1999 kurulmuş ve Ocak 2012 verisine göre 526 üyeye sahiptir. 'Türkiyeli anti militaristlerin, vicdani retçilerin sanal tartışma meydanı' olarak tanımladıkları grupta, Savaş Karşıtları sitesine eklenenlerin bildirimleri, basın bültenlerini ve tartışmaları kapsayan 21 bin 526 mesaj yayınlanmıştır. E-grupta hareketin lobicilik faaliyetleri için gönüllü çeviriler yapılmakta ve paylaşımına sunulmaktadır. Savaş karşıtlığı hakkında etkinlik ve toplantıların içeriği değerlendirilmek üzere gruba atılmaktadır. Hazırlanan afiş, grafik ve bannerlar paylaşımına sunulmaktadır. Vicdani retçilerin durumları hakkında bilgilendirme metinleri yer almakta ve destek çağrıları yapılmaktadır. Polis saldırıları, şüpheli asker ölümleri ile ailelere destek mektupları yayınlanmaktadır. Vicdani retçiler ile ilgili çıkan haberler gruba aktarıldıktan sonra bu konular üzerine kimi zaman tartışmalar yürütülmektedir. Vicdani red açıklamalarına, Türkiye ve yurtdışından açlık grevi yapanlara destek çağrıları yapılmaktadır. Bunun yanında kavramsal düzeyde tartışmalara yer

verilmektedir. Anarşizm, savaş karşıtlığı üzerine sosyalist-anarşist çatışma, İsrail-Filistin savaşı bağlamında şiddet tartışması, feministlerin iktidar söylemine olan itirazları, bu tartışmalardan bazılarını oluşturmaktadır. Hatta, alevlenen tartışmalarda kullanılan şiddet dili grup içinde eleştirilmektedir. Bir süre moderatörsüz yürütülen e-gruba, Ocak 2012’de yeni moderatörler katılır. E-posta grubunun mesaj akışı, diğer hareketlerle kıyaslandığında belirgin bir yoğunluk gözlenmektedir. Mesaj yoğunluğunun 2005 Haziran ayında 660’ı bulması katılımcı sayısı ile kıyaslandığında alışılmışın dışında bir veri sağlamaktadır. Diğer toplumsal hareketlerle kıyaslandığında, 2009-2012 yılları arasında 100’ün altına düşmemesi dikkat çekmektedir (bknz. Tablo 4.).

Savaş Karşıtları Facebook grubu isim değiştirerek, Mayıs 2012 itibariyle, 6 bin 102 üyelik Vicdani Red Savaş Karşıtları başlıklı bir hesap oluşturmuştur. Savaş Karşıtları grubun ‘gündemlerini yarıştırdığı’ Barış için Vicdani Red Platformu ile ortak kabul edilen Facebook sayfasında ağırlığı hissedilmektedir. Kasım 2010’da gerçekleştirilen etkinlik haberinden bu yana herhangi bir güncelleme olmamıştır. Ana akım ve alternatif mecra kaynaklı haber ve video paylaşımlarının yapıldığı, ağırlıklı olarak bilgilendirme ve duyuru amaçlı kullanılan bir ağıdır. Grupta öne çıkan temalar arasında Kürt sorunu dikkat çekmekte ve başlıca tartışma konularından birini oluşturmaktadır. İçerik olarak bakıldığında tartışmaların sürdürüldüğü tek toplumsal hareket olarak diğerlerinden ayrılmaktadır. Sönmez’e göre, bu hareketlilik anarşistlerin varlığından kaynaklanmaktadır. Özellikle tartışmaların e-grupta yoğun yapılması, diğer toplumsal hareketler kadar sosyal ağlarda aktif olmamalarından ve e-grubun hala ana iletişim mecrası olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır (Sönmez, kişisel görüşme, 21 Mayıs 2009).

İrkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDe

DurDe, Hrant Dink’in öldürülmesinden sonra, milliyetçilik ve ırkçılığa karşı hazırlanan bir çağrı metninin internette dolaştırılıp ona destek veren insanların birlikteliği ile kurulur. DurDe toplumsal barışı hedefleyen kampanyalar aracılığıyla, azınlık haklarının savunulmasını ve TCK’nın 301. maddesinin kaldırılmasını amaçlamaktadır. Bu farkındalığın Kürt sorunu, cinsiyet ayrımcılığı, başörtüsü serbestliği, eşcinsel ayrımcılık ve vicdani retçilerin talepleri içinde gerekli olduğunu ifade ederek kimlik siyasetine vurgu yapmaktadırlar. ‘Aktivistlerin birliği’ olarak tanımladıkları DurDe, kampanya işbirliğini benimsemektedir. DurDe aktivisti Levent Şensever, yerel girişimlerin başarısızlıkla sonuçlandığını, bu nedenle uluslararası sosyal forumların kolektifliği ve şeffaf katılımını

benimseyen bir anlayışın, kuruluş ilkelerinde göz önüne alındığını önemle ifade etmektedir. Uluslararası ırkçılık karşıtı platformlar ile ilişki içinde olduklarını ve işbirliklerini uzun vadede çoğaltmak amacı taşıdıkları ve bu işbirliklerini toplantılardan ziyade konserler ve kamplarla komşu ülkelerle de geliştirmeyi hedeflediklerini dile getirmektedir (Şensever ve Kıyak, kişisel görüşme, 19 Eylül 2008). Şensever, eylem ve etkinliklerde ideolojiler üstü hareket edildiğinin altını çizmektedir. Somut anlamda edindikleri bir başarıyı ifade etmek iddialı olsa da, girişimin sembolik değerinin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar: “Milliyetçiliğin ‘kutsandığı’ Türkiye’de ırkçılık ve milliyetçilik konusunu ilk defa bir kampanya ve kurumsal anlamda bir iş yapan, bir grup ortaya çıktı” (Şensever ve Kıyak, kişisel görüşme, 19 Eylül 2008).

Tablo 5. DurDe’nin Web Site Analizi

Amaç	Toplumsal Hareket Kuruluş	Hedef	İşlevi	Örgütlenme amacı	Bağlantılar
DurDe, milliyetçiliğe ve ırkçılığa karşı mücadele eder DurDe, ideolojik bir birlik değil, bir kampanya birliğidir. DurDe, demokratik ve şeffaf olmayı benimsemektedir. Girişimin her aşaması aktivistlerin katılımına açıktır.	DurDe: Hrant Dink cinayetinden sonra birkaç kişinin fikri ile ortaya atılmış bir inisiyatif	TSK ve hükümeti hedef alır.	DurDe hakkında bilgi, DurDe kampanyaları, DurDe’nin geçmişte yürüttüğü faaliyetler İmza kampanyası Belgeler Kategoriler:Aydın Irkçısı (48) Nefret Suçları Kampanyaları Duyurular (107) Etkinlikler (39) Genel (1) Haberler (36) Makale/Söyleşi (130) Rapor/Araştırma (58) Resimler (54) Video/Müzik (50) Yayınlar (3) Facebook, Twitter ve LinkedIn E-posta grubunun listesine kayıt Dokümanlar blog, Facebook, Twitter, LinkedInYahooBuzz, Stumblers, Tumblr ağlarında paylaşımına açma. yorum yazma imkanı İletişim bilgileri, adres, telefon, e-posta grubu, sosyal ağ butonları ile mevcuttur.	Enformasyon /topluluk oluşturma yönelik	Nefretme.org Sosyal Değişim Derneği Facebook, Twitter ve LinkedIn

DurDe web sitesi, hareket ile ilgili düzenli güncellenen enformasyon sağlamaktadır. Haziran 2011 verisine göre, DurDe'nin web sitesini, ayda ortalama 20 bin civarında ziyaretçi izlemektedir (DurDe, Haziran 2011). Web sitesi, DurDe'nin kuruluş metnini, ilkelerini, geçmiş ve güncel DurDe kampanyalarını, kategoriler bölümünde güncel siyasete yönelik ve hareket ile ilgili DurDe açıklamalarını, 'duyurular' bölümünde ise yapılan ırkçı açıklamalara karşı kamuoyu açıklamalarını, nefret suçları ile ilgili çalışmaları ve DurDe Facebook sayfası ile ilgili dönemsel istatistikleri kapsamaktadır. Duyurular bölümünde cinsiyet, engellilerin ayrımcılığı gibi farklı bileşenlerden gelen duyurulara, ırkçılık ve milliyetçilik üzerine olan yayınların duyuruları, DurDe toplantı duyuruları, nefret söylemine dair duyurular, Nefret Suçları imza kampanyası ve Hrant Dink etkinliklerinin duyuruları yer almaktadır. DurDe'nin geçmişte yürüttüğü faaliyetler, imza kampanyası, ilgili belgeler (Birleşmiş Milletler, Türkiye Cumhuriyeti yasaları), basında 2011'de çıkan haberlerin derlemesi, ayın ırkçısı seçimleri, makale/söyleşi, rapor/araştırma, resimler, video/müzik web sitesinde yer almaktadır. DurDe'nin sitesinde, çeşitli kaynaklardan derlenmiş bilgilendirici alternatif araştırmalara da rastlamak mümkündür. Azınlıklara karşı ihlallere dair raporlar, haberler, nefret söylemi ile ilgili araştırmalar, Ermeni ve Kürtlerle ilgili yayınlar, Ermenistan kaçak işçilerin çocukları hakkında araştırma, akademik toplantı notları ve söyleşiler yer almaktadır. Düzenlenen ve katkıda bulunan etkinliklerin video ve fotoğrafları web sitesinde paylaşımına açılmıştır. Irkçılığa ve milliyetçiliğe DurDe hareketi aynı zamanda 'Ermenilerden Özür Diliyorum' kampanyasının yaratıcısıdır. Özellikle 1915 Ermeni Olayları ile ilgili basında çıkmış makalelere, arşivlereweb sitesinde yer vermektedir. Web sitesinde bulunan tüm doküman, resim ve videoların, blog, Facebook, Twitter, LinkedIn, Yahoobuzz, Stumblers, Tumblr ağlarında paylaşımına açılmasına imkân vermektedir. Üyelik aracılığıyla yorum yazma imkânı sağlamıştır.

DurDe hareketinin web sitesi diğer toplumsal hareketlerin web sitelerine ek olarak kullanıcı yorumlarına açıktır. DurDe'nin özgün etkinliklerinden biri, 2009 Kasım ayından beri, DurDe aktivistlerinin katılımı ile yürüttükleri 'ayın ırkçısı' ve 'yılın ırkçısı' seçimleridir. 2011 yılının ırkçısı seçimine 7 bin 021 kişi oy vermiştir. DurDe, alternatif içeriğiyle enformasyona yönelik bir yaklaşım izlemektedir. Bunun yanında, kişilerin birbirleri ile etkileşime geçebileceği uygulamaları web sitesinde devreye sokarak interaktiviteye önem vermektedir. Sitenin gündeminin tabandan müdahalelere açık olması ve kullanıcılarının o gündemlere içerik sağlaması, tartışma ortamına imkân vermesi ya da sosyal ağlar aracılığıyla içerikleri paylaşması topluluk oluşturma stratejilerini benimsediğini ortaya koymaktadır.

Durde'nin dört e-grubu Eylül 2008'de kurulur. Haftada bir ya da iki e-postanın atıldığı DurDe Info e-grubunun 3 binin üstünde katılımcısı bulunmaktadır. Genel DurDe duyurularının yanında diğer hareketlerin duyuruları moderatörün aracılığıyla paylaşım açılmaktadır. Moderatörün mesajları elemesinin nedeni, grup üyelerinin yoğun e-posta gönderiminden belirttikleri şikâyetlerden kaynaklanmaktadır. 216 üyesi olan İstanbul DurDe grubunda, Hrant Dink anma mesajları, KüreselBak'ın etkinliklerini duyuruları, 25 Kasım 2010'da yapılacak toplantı duyurusu, nefret suçları etkinlikleri duyuruları olmak üzere 15 mesaj paylaşılmıştır. 393 üyesi bulunan DurDe Ankara grubunda, ilk mesaj bir toplantı çağrısı olarak 5 Kasım 2008'de atılmıştır. Düzenli toplantılar yapan Ankara e-grubunda toplantıya katılanların isimleri ve gündeme dair içerik paylaşılmıştır. Farklı bileşenlerden ve örgütlerden gelen duyuru mesajları e- gruba yönlendirilmektedir. Hazırlanan raporlar, etkinliklerin dağınık yapılmasına yönelik eleştiriler, gündemde olan ÇİAÇ'a (Çocuklar için Adalet Çağrıcıları) destek için etkinlik üretme çağrıları, DurDe dışı etkinlik çağrıları (Çocuklar için Adalet Çağrıcıları'na destek, Ceylan Önkol cinayetini protesto, öğrenci protestolarına destek) CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Bursa Milletvekili Onur Öymen'in Dersim söylemine eleştirileri, Tekel İşçilerine Destek çağrısı, 'Özür diliyorum' kampanyası çalışmaları konusunda bilgilendirme, KüreselBak'ın eylem mesajları ve DurDe etkinliklerinin düzenlemesi konulu 297 mesaj e-grubun trafiğini oluşturmaktadır. 261 üyesi bulunan DurDe İzmir'de 150 mesaj azınlık hakları, Hrant Dink anmaları, Kürt sorunu, 24 Nisan etkinlikleri, savaş karşıtlığı, çevre kirliliği, Ergenekon soruşturması ve çeşitli bileşenlerin dâhil oldukları hareketlerin etkinlik ve eylem haberleri ile ilgili duyurulardan oluşmaktadır. Etkinlik düzenlemeye yönelik bir mesaj trafiğine rastlanmamıştır. 150 mesajın 96'sının aynı kullanıcı tarafından atılması, katılımcı bir yapının olması beklenen e-grupta tek yönlü enformasyon akışının varlığını ortaya koymaktadır.

Tablo 6. DurDe InfoYahoo! E- Grubunun E-Posta Trafiği (2008-2012)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağs.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2012	21	16	15	10	7	1						
2011	46	55	42	50	41	10	10		19	17	14	16
2010	63	50	47	54	56	35	30	30	32	17	19	38
2009	188	94	88	98	104	101	82	32	59	75	77	77
2008										72	141	169

2009'da ortalama 90 mesajı bulan mesaj trafiği, 2011 Haziran ayında belirgin bir düşüş göstermiş, hatta 2012'nin ilk 6 ayında gönderilen 70 mesaj bu sayıya ulaşamamıştır

(bknz. Tablo 6.). DurDe’de, duyuru ağırlıklı kullanılan e-posta grubu sosyal ağların ortaya çıkışı ile işlevselliğini yitirmektedir. Zaman içinde sosyal ağlar, e-grubun yerine geçer ve DurDe web sitesinden, e-posta grubunun sadece kendi etkinlik duyuruları ile sınırlı kalacağını ilan eder (DurDe, Haziran 2011).

Ocak 2012 verisine göre, Facebook sayfasını 35 bin 467 kişi beğenmiştir. Günde 8-10 duyuru veya haber girişi yapılmaktadır. Kar amacı gütmeyen kuruluş olarak listelenen Facebook DurDe’nin bilgiler bölümünde şu not yer almaktadır:“Bu grupta ırkçı, milliyetçi ve nefret suçları kapsamı içindeki mesajlara izin verilmez. Saldırgan, küfürlü yazılar, spam mesajlar silinir. Duvarda paylaşılan mesajlar katılımcıların kendi görüşünü yansıtmaktadır.” DurDe etkinliklerinin üyelere duyurulmasında engel oluşturan kota yapısı, hesabın hayran sayfasına dönüştürülmesine yol açmaktadır. Facebook sayfası ayda 5,5 milyon kez tıklanır ve kimi yazıların okunma sayısı 25 bine ulaşmaktadır (DurDe, Eylül, 2011). Şensever, Facebook sayfasının ziyaretçi oranının yüksek olmasını, düzenledikleri etkinliklerden doğan merakla bağlamaktadır. DurDe Facebook’un duvarında web sitesinden paylaşılan duyurular, ayrımcılık ve milliyetçilik ile ilgili siber ortamda çıkan haberler paylaşımına sunulmuştur. İlgili haberler ana akım medya ve alternatif medyadan Facebook’ta paylaşımına sunulmuştur (bianet.org, siyasalbildirim.com.tr, marksist.org, haberinyeri.net). Haberlerin derlenmesinin amacı ilgili konular üzerinden enformasyon sağlamaktadır. Facebook’ta saptanan en güncel tartışma, 23 Aralık 2011’de Ntvmsnbc de yayınlanan ‘doğum yapan kadına ırkçı şiddet’ haberi üzerine yapılan yorumlardan çıkmıştır. Etnik kimliğin vurgulanışının nefret dili ile olan ilişkisi iki kişi arasında tartışılmıştır. 2009’un sonuna doğru DurDe Facebook yeni bir sayfa açmasına rağmen, eski gruptaki 26 bin 377 üye sayısını bir yıl içinde yakalar. Twitter’ın Ocak 2012’de 2 bin 622 olan takipçi sayısı, Haziran 2012’de 4 bin 329’a yükselir. 418 olan tweet sayısı ise 6 ayda bin 291’e yükselir. İlk tweet 3 Ekim 2009’da atılır. DurDeTwitter2012 yılında hızlı bir yükselişe geçer. Twitter hesabına, toplantı, etkinlik ve yürüyüş duyuruları, web sitesi ve Facebook’la eş zamanlı olarak yansıtılır. Diğer mecralardan farklı olarak, yürüyüş planlarındaki ani değişikliklerin Twitter aracılığıyla duyurulduğu gözlenmiştir. Örneğin, 17 Ocak’ta gerçekleştirilecek Hrant Dink yürüyüşünde meydana gelen ani değişiklik, ‘acil eylem çağrısı’ şeklinde Twitter üzerinden gönderilmiştir. Şensever, Twitter kullanıcılarının sayısını yükseltip eylem çağrılarını bu mecra üzerinde yoğunlaştırmayı hedeflediklerini belirtmektedir

Genel olarak, sosyal ağları yoğunlukla kullanan bir hareket olan Durde için Şensever, Twitter’ın ‘yönlendirme’ ve Facebook’un ‘cemaat yaratma’ işlevi gördüğünü ifade etmektedir. Şensever, Facebook’un tartışmaya elverişli bir ağ olmasına rağmen kullanıcılar

tarafından tercih edilmediğini vurgulamaktadır (Şensever, e-posta ile görüşme, 11 Haziran 2012). Sosyal ağların popülerleşmesi ve pratik işlevselliği nedeniyle zamanın gözdesi e-posta gruplarını ve web sitelerini gölge de bıraktıkları kabul görmektedir. Aynı anda birçok mecrada aynı enformasyonun verilmesinin hareket açısından faydası sorulduğunda, Şensever cemaat yaratma yönündeki katkısına değinmektedir: “Tartışmak istediğimiz konular üzerinde ortak kültür, ortak hassasiyet, ortak yaklaşımlar, ortak tepki verecek bir DurDe topluluğu oluşturmak. Seçtiğimiz konu başlıklarına hassasiyet gösteren bir kitlenin, bunu paylaşıyor olmaları önemli” (Şensever, e-posta ile görüşme, 11 Haziran 2012)

Sonuç

Kimlik siyaseti ile yenilenen toplumsal hareketler kendilerini ifade etmek için, yeni iletişim ortamlarının esnekliği, hızı ve ulaşılabilirliği aracılığıyla yeni iletişim stratejileri geliştirmişlerdir. İncelenen bu üç barış hareketi çevrim dışı ortamda sahip olmadıkları ‘görünürlüğe’, siber ortamda ulaşabilmektedirler. Bu görünürlüğü popüler sosyal medyaya taşıyarak ‘daha fazla kişiye’ ulaşabilmeyi hedeflemektedirler. Eylemlilik alanlarını siber ortama taşıyarak, internetin sağladığı hız ve kolaylıklardan, eskiye oranla giderek daha etkin yararlanırlar da, örneklerde de görüldüğü üzere, eylemden ziyade duyuru amaçlı kullanımlar yaygındır. Bu araştırma göstermektedir ki, yeni iletişim teknolojileri toplumsal siyasetin örgütlenmesinde başarıya ulaşmak için önemli bir olanak sağlasa da, tek başına büyük bir değişimi örgütlemeye yetmemektedir. Aktivistlerle yapılan söyleşilerde sokakların biricikliğine vurgu yapılırken, siber ortamda gerçekleştirilen etkinliklerin, eylemler için ‘tamamlayıcı’ unsur olduğunun altı çizilmekte ve asıl ‘meydanın’ sokaklar olduğu özellikle dile getirilmektedir.

İnternetin sunduğu farklı türden iletişim altyapıları da kendilerine özgü kullanıcılar, imkânlar ve sorunlar taşımaktadır. Söz gelimi web sitelerinin sınıflandırılmasında mobilizasyonun yer almadığı sadece enformasyona yönelik yaklaşımlar siber aktivizm amaçları ile ters düşmektedir. Sosyal ağların ortaya çıkması ile birlikte web siteleri bilgilendirme ve arşivleme konumunu korumuştur. Bununla birlikte, web sayfalarını yoruma kapalı tutarak, tek yönlü bir içerik politikası izleyerek (yalnızca kendi ürettikleri içeriğe yer vererek), ve site yönetimini tekelleştirerek web sitesinin sunduğu etkileşimden kendilerine yönelik olası tepkileri gerekçe göstererek yararlanmamayı tercih etmektedirler. Dolayısıyla beklenmedik kaynaklardan gelebilecek saldırı ve eleştirilere karşı toplumsal hareketi koruma eğilimi, internetin katılımcı potansiyelinin kullanılamamasına sebep olmaktadır.

Toplumsal muhalefet gruplarının hedef kitlelerine ulaşmak amacıyla kullandıkları bir başka dijital mecra da e-posta gruplarıdır. Ne var ki e-posta gruplarında da etkileşime kapalılık en büyük iletişim zaafı olarak görülmektedir. Nitekim söz konusu e-posta gruplarında tartışmalar ve etkinlik düzenleme süreci sınırlı tutulmaktadır. Hatta KüreselBak ve DurDe örneklerinde olduğu gibi, yoğun mesaj trafiğinin doğuracağı kaotik durum ve bunun üzerine gelebilecek şikayetler nedeniyle, e-gruplar, moderatörün tek yönlü iletişimi ile sürdürülmektedir. Hatta DurDe'nin e-posta grubunun işlevini sosyal ağlara kaydırmasında, bu alanın etkileşimli bir şekilde kullanılmadığını ortaya koymaktadır. İncelenen e-posta grupları arasında en aktif olan Savaş Karşıtları'nda son derece canlı siyasi ve felsefi tartışmaların yapılıyor olması tesadüfi değildir. Savaş Karşıtları'nın e-posta grubu deneyimi, etkileşime açık mecraların internet kullanıcısı açısından daha cazip olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyal ağlar söz konusu olduğunda da etkileşime açık olma niteliği önem kazanmaktadır. Toplumsal muhalefet grupları Facebook ve Twitter ortamlarını hedeflerini daha geniş kitlelere benimsetmek açısından önemli bulmaktadırlar. Sosyal ağlar, popülerlikleri aracılığıyla hareketin duyurularının daha da yaygınlaştırılmasına vesile olmaktadır. Ancak bu ağlarda paylaşılan içerikler web sitesi ve e-postalarla kıyaslandığında farklılık göstermemektedir.

E-posta gruplarının modasının geçtiği, sosyal ağların disiplinli bir şekilde modere edilemediği, 'rahatsızlık verir' diye tartışmalardan kaçınıldığı, 'bilgilendirme' adına tek yönlü bir iletişimin sürdürüldüğü siber ortamda 'güvenlik' sebebiyle hareketlerin vitrini olan web sitelerinin de yoruma kapatılması, yeni iletişim ortamlarının katılımcı ve demokratikleştirici potansiyelini sekteye uğratmaktadır.

Ne var ki bu özgürlüğün kapsamı, siyasi ve ekonomik aktörlerin internet teknolojileri ve erişim üzerindeki düzenleme stratejileri doğrultusunda daralma da gösterebilir. Çin ve İran gibi baskıcı rejimlerde sosyal ağların yanı sıra popüler arama motorlarının, haber kaynaklarının, video paylaşım sitelerinin yasaklanması internet ortamının siyasi irade karşısındaki kırılma noktasını göstermektedir. Avrupa ve ABD gibi gelişmiş ve görece liberal toplumsal-siyasal bağlamlarda ise internet ortamının kontrolüne ilişkin müdahaleler telif hakları, çocuk pornosu, terörle mücadele gibi ticari ve hukuksal araçlar üzerinden yürütülmektedir. Burada önemli olan internete yapılan her türlü sansürcü, kısıtlayıcı müdahalenin sansürleyen, kısıtlayan açısından imaj zedeleyici bir görüntü arz etmesi ve dolayısıyla kısa zamanda küresel bir tepkiyle karşılaşmasıdır. Bu da internet ortamının

örneğin gazete ve televizyon gibi etkileşime daha kapalı yapılara oranla çok daha zor kontrol altına alınabilen bir alan olduğunu gösterir. Ancak yine de internet ortamı da siyasal ve ekonomik kontrolden bağımsız değildir.

Toplumsal hareketlerin, siber ortamın iletişim alanında yarattığı devrimden yararlanabilmeleri için örgütlenme ve iletişim kapasite ve pratiklerini gözden geçirmeleri gerektiği anlaşılmaktadır. Sermaye grupları ve devlet tarafından henüz bütünüyle kontrol altına alınamayan siber ortam, toplumsal hareketlere örgütlenme ve siyasal iletişim bağlamında kendi tahayyül kapasiteleri doğrultusunda genişleyip ‘başka bir dünyaya ağ atabilecekleri’ bir zemin olarak karşılarında durmaktadır. Bu çalışmada da görüldüğü üzere siber ortamın iletişim alanında yarattığı devrimci atmosferde, siyasal anlamda radikal bir dönüşümün örgütlenmesi önündeki engel internetin sınırlılıkları değil, toplumsal hareketlerin ne türden tahayyüllerle hangi toplumsal kesimlere seslenebilecekleri konusundaki kararsızlıkları ve bu kararsızlığın örgütsel ve iletişimsel kapasitelerini de sınırlıyor oluşudur. Zira siyasal taleplerin kitleselleşmesi iletişimin hangi bağlamda gerçekleştirildiği kadar, o taleplerin toplumsal karşılıklarına ulaşma ve onlarla birlikte dönüşme arzusuyla ilişkilidir. Enformasyon ağlarının eylem potansiyelini arttırması, bu ağlarda iletişimi yapılan muhalefet meselesi etrafında geniş kalabalıkların toplanacağı anlamına gelmez. Toplumsal ve siyasal bağlamından kopuk her türlü mesaj tarihin gürültüsünde yerini almaktadır.

Kaynaklar

- Bennett, C. (2008). ‘Communicating Global Activism: Strength and Vulnerabilities of Networked Politics’, *Cyberprotest: New Media, Citizens and Social Movements*. W. van de Donk, B. D. Loader, P.G. Nixon ve D. Rucht (drl). New York: Routledge.
- Çetinkaya, D. (2008). ‘Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler’, *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*. Y.D. Çetinkaya (drl). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çoban, B. (hzl.) (2009). *Yeni Toplumsal Hareketler, Sınıf Mücadelesi ve Ütopya. Küreselleşme, Direniş, Ütopya: Yeni Toplumsal Hareketler: Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Dirlik, A. (2008). ‘Pasifik Perspektifinde Toplumsal Hareketler:Çağdaş Radikal Siyasetin Soyağacı Üzerine Düşünceler’, *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*. Y.D. Çetinkaya (drl). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fenton, Natalie. (2008). Mediating Solidarity, Global Media and Communication, *Global Media and Communications*. 4, 37–57.
doi:10.1177/1742766507086852 (Mayıs 2009)
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. 1. Basım. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Habermas J. (2005). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. 6. Basım. İstanbul: İletişim.

- Lelandais, G.E. (2009). Sosyal Hareketler Teorileri ve Küreselleşme. *Yeni Toplumsal Hareketler*. Barış Çoban (hızl.). İstanbul:Kalkedon Yayınları.
- Karakaş, Ş. (2005). *Biz Bu Savaşı Durdurabiliriz*. 1. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Öğün Emre, P. (2012). Başka Bir Dünyaya Ağ Atmak: Siber Ortamda Barış Hareketleri. *Basılmamış Doktora Tezi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Khoury, D. (2 Mayıs 2011) Social Media and Revolutions: How The Internet Revived Arab Public Sphere and Digitalized Activism. *People's Power: The Arab World in Revolt. Perspectives*. Heinrich Böll Stiftung. 80-85.
- Oates S. Owen D., Gibson R. The Internet, Civil Society and Democracy: a Comparative Perspective *The Internet and Politics: Citizens, Voters Activist* Routledge, 2006:1-16.
- Rosenkrands, J. (2004). 'Politicizing Homo economicus: Analysis of Anti-Corporate Website', *Cyberprotest: New Media, Citizens and Social Movements*. W. van de Donk, B. D. Loader, P.G. Nixon ve D. Rucht (drl). New York: Routledge.
- Tilly, C. (2008a). *Toplumsal Hareketler*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Tilly, C. (2008). 'Toplumsal Hareketler Yirmi Birinci Yüzyıla Giriyor', *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*. Y.D. Çetinkaya (drl). İstanbul: İletişim Yayınları.

İnternet Kaynaklı

- Akın, A.İ. (2011). Social Movements on the Internet: The Effects and Use of Cyberactivism in Turkish Armenian Reconciliation. *Canadian Social Science*. 7-2. <http://www.cscanada.net/index.php/css/article/view/1260>. ISSN 1923-6697. (11 Ocak 2012)
- Gümrükçü, S.B. (2010). The Rise of a Social Movement: The Emergences of Anti-Globalization Movements in Turkey. *Turkish Studies* 11-2. <http://dx.doi.org/10.1080/14683849.2010.483849> (6 Şubat 2012).
- Hasdemir, T.A. ve Coşkun, M.K. (2008). Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler. *SBF Dergisi*. 63-1. 121-149. Doi: 10.1501/Sbfer_0000002055. (6 Mayıs 2011).
- Oğuz. (17 Mayıs 2004). *Militarizm Festivali Gerçekleştirildi*. Savaş Karşıtları. <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=8&ArsivAnaID=19548>
- Seegerberg, A. ve Bennett, W.L. (2011). Social Media and The Organization of Collective Action: Using Twitter to Explore The Ecologies of Two Climate Change Protests. *The Communication Review*. 14. Doi:10.1080/10714421.2011.597250. (3 Şubat 2012).
- DurDe Facebook http://www.facebook.com/durde?sk=app_127087913984159)
- DurDe web sitesi <http://www.durde.org>
- DurDeTwitter <http://twitter.com/DurDeTr>
- <http://www.savaskarsitlari.org/>
- KüreselBak Facebook http://www.facebook.com/durde?sk=app_127087913984159)
- KüreselBak web sitesi <http://www.kureselbak.org/hakkinda/bak-nedir/>
- KüreselBakTwitter <http://twitter.com/DurDeTr>
- Öldürmeyi Reddetmek Suç Değildir. (27 Aralık 2007). <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=8&ArsivAnaID=41019>
- Uçkan, Ö. (2011). Bilgi Edinme Hakkı, Yeni Medya Düzeni ve Wikileaks. Mutlu Binark, Isık Barış Fidaner (der), *Cesur Yeni Medya: Wikileaks ve Arap İsyanları Üzerine Tartışmalar* (ss 47-51). Alternatif Bilişim. ISBN 978 - 605 - 62169 - 0 - 9 (17 Ocak 2013)

Kişisel Görüşme

Önen, Y. -KüreselBak-Yürütme Kurulu Üyesi, Aktivisti- (19 Eylül 2008). 'KüreselBak'ta İnternet Kullanımı' konulu görüşme. İstanbul.

Önen, Y. -KüreselBak-Yürütme Kurulu Üyesi, Aktivist- (13 Haziran 2012). 'KüreselBak'ta İnternet Kullanımı' konulu e-posta ile görüşme.

Sönmez, O.-Savaş Karşıtları Aktivisti- (21 Mayıs 2009). 'Savaş Karşıtlarında İnternet Kullanımı' konulu görüşme. İstanbul.

Şensever, L ve Alğan, C. 'Özür Diliyorum Kampanya Yürütücüleri'- (30 Temmuz 2010). 'ÖzürDiliyorumKampanyası' konulu görüşme. İstanbul.

Şensever, L. ve Kıyak, F. -DurDe Web Sorumlusu- (19 Eylül 2008). 'DurDe'nin İnternet Kullanımı' konulu görüşme. İstanbul.